

👉 Kommentoinnin lumo *

Annotoinnin tenho 👈

Torstaina 20.3.2025

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran juhlasali (Hallituskatu 1, Helsinki)

KOLLOKVION OHJELMA

- 10.15–10.30 Tervetuloa kollokvioon – *Sakari Katajamäki*
- 10.30–11.00 Muistiinpanoja keskiajan käsikirjoitusten lehdillä – *Anja Inkeri Lehtinen*
- 11.00–11.30 Mitä käsikirjoitusten annotaatiot ja paratekstit kertovat Maisteri Mathias Linköpingiläisen (k. n. 1350) teosten vastaanotosta – *Sanna Supponen*
- 11.30–12.00 Paratekstit ja annotaatiot Konrad Kyeserin Bellifortiksen tekstitradiotissa ja toimitustyössä – *Antti Ijäs*
- 12.00–13.15 Lounas (omakustanteinen)
- 13.15–13.45 Mikael Agricolan teosten sanaselitystyyppiset reuna-
huomautukset – *Kirsi-Maria Nummila*
- 13.45–14.15 Käännöksen annotonnista: tapaustutkimuksena L. Onervan Mirdjan
englanninnoksen kriittinen editio – *Viola Parente-Čapková & Eva
Buchwald*
- 14.15–14.45 Kommentointi kääntäjän keinona – *Kate Sotejeff-Wilson*
- 14.45–15.15 Kahvitauko
- 15.15–15.45 Äänikirjan äänettömät sitaatit – *Sanna Nyqvist*
- 15.45–16.15 Generatiivinen tekoäly tekstiä ohjailemassa? Teknologiavälitteisen
tekstityön uusia käytänteitä – *Hanna-Mari Pienimäki*
- 16.15–16.30 Loppukeskustelu

ABSTRAKTIT

Antti Ijäs

Paratekstit ja annotaatiot Konrad Kyeserin *Bellifortiksen* tekstitradiotissa ja toimitustyössä

Konrad Kyeserin (s. 1367, k. 1405 jälkeen) 1400-luvun taitteessa laatima latinankielinen *Bellifortis* käsittelee astrologiaa, maa- ja piirityssodankäyntiä, vesistöjen ylittämistä sekä muita sekalaisia teknisiä, maagisia ja alkemistisia aiheita. Muodollisesti teos on kokoelma kuvia ja kuvatekstejä, reseptejä ja sekalaisia tekstiotteita sekä runo- että proosamuodossa. Konrad laati teoksestaan kaksi versiota, seitsenlukuiseen ja kymmenlukuiseen. Myöhemmät kopiot perustuvat pääosin suppeampaan seitsenlukuiseen versioon, kun taas kymmenlukuista versiota edustavat vanhimmat, vuosina 1402 ja 1405 päivätyt, Wenzel IV Luxembourgilaiselle ja hänen seuraajalleen Ruprecht Pfalzilaiselle omistetut Göttingenin käsikirjoitukset. Viimeisimmässä tutkimuksessa nuorempana pidetystä seitsenlukuisesta versiosta ei ole säilynyt vastaavaa suoraan tekijään yhdistettävää kopiota, joten sen arkkityypin sisältö on pääteltävä vanhimpien, Rooman ja Chantillyn kopioiden perusteella.

Molemmissa *Bellifortiksen* kymmenlukuiseen version kopioissa on omat esipuheensa, minkä lisäksi kunkin luvun alussa on omat, kyseisen luvun sisältöä käsittelevät esipuheen kaltaiset tekstikappaleensa. Seitsen- ja kymmenlukuisten versioiden paratekstejä vertaamalla olen päättänyt uusiin johtopäätöksiin siitä, kumpi versioista on vanhempi. Myöhemmissä kopioissa teoksen lukujako on sisällön uudelleenjärjestelyn myötä menettänyt merkitystään, mikä on johtanut sekä tarpeettomien esipuheiden poisjäämiseen että niiden osittaiseen virheelliseen uudelleentulkintaan.

Bellifortiksen käsikirjoitustraditiosta löytyy myös erityyppisiä tekstiin tehtyjä merkintöjä. Näitä ovat tavanomaisten kirjoitusvirheiden korjausten lisäksi epätyypilliset lyhennettyjen sanojen (ei lyhenteiden!) avaukset, saksankieliset käännökset, latinankieliset selitykset ja leipätekstin sekaan eksyneet nootit. Käsittelem näiden erilaisten merkintöjen tekstikritiikille ja itse tekstilaitoksen laatimiselle asettamia haasteita.

Anja Inkeri Lehtinen

Muistiinpanoja keskiajan käsikirjoitusten lehdillä

Medieval annotations in the margins or fly-leaves of a scholarly manuscript - apart from routine marks - can give us tools for dating new systems of book production, intellectual connections and people whose names are associated with contemporary controversies. The task of reconstructing the practices of medieval scholars from these notes is rather complicated. The notes may be work of many generations of students and teachers, as the manuscript passed from one person to another.

This paper takes up scholarly manuscripts owned or borrowed by people living in Finland during the Middle Ages. Firstly, I give an insight into the first known scholarly book in Finland, owned by Bishop Thomas (d. in 1248). My edition of the text bases on ten manuscripts. Secondly, the loan register of the Sorbonne College library, gives names of some Finnish theologians. The manuscripts borrowed by these scholars can still be identified in the collections of the BNF.

Thirdly, a fifteenth-century philosophical text-book containing the work of Petrus Hispanus Portugalensis will be presented. What makes this manuscript unique, are the notes of at least seven medieval students.

Kirsi-Maria Nummila

Mikael Agricolan teosten sanaselitystyyppiset reunahuomautukset

Tarkastelen esityksessäni Mikael Agricolan (n. 1510–1557) teoksiinsa laatimia ja kääntämiä reunahuomautuksia eli glossia. Olen kiinnostunut erityisesti sanaselitystyyppisistä huomautuksista. Esittelen tekstilajin edustumista Agricolan tuotannossa myös yleisesti. Aineistonani on Agricolan kääntämät Vanhan testamentin tekstit ja niihin liittyvät selitykset. Agricolan raamatunsuomennostekstien reunahuomautusten käänköspohjaa on kartoittanut erityisesti Simo Heininen tutkimuksissaan (esim. Heininen 1994: *Mikael Agricolan Psalttarin reunahuomautukset*, SKS; Heininen 2008: *Mikael Agricolan Vanhan testamentin reunahuomautukset*, SKS).

Esityksessäni ja siihen liittyvässä tutkimuksessani olen kiinnostunut erityisesti sanaselitystyyppisten reunahuomautusten tyypeistä ja rakenteista ja näiden niin kutsuttujen paratekstien tai tarkemmin epitekstien suhteesta lähtöteksteihin. Tarkastelen esityksessäni myös tekstilajiin liittyviä merkintätapoja ja niiden variaatiota Agricolan teksteissä. Oma ulottuvuutensa on selitysten suhde kommentoitavaan tekstiin. Olen kiinnostunut sanaselitystyyppisistä reunahuomautuksista yhtäältä keskiajan ja uuden ajan taitteen ja varhaisen kirjasuomen kauden yhtenä kirjallisena lajina. Toisaalta mielenkiintoni kohdistuu sanaselitystyyppisten tekstilajien historiaan, tarkemmin siihen, minkälaisia esikuvia ja käytänteitä nykyään tunnetun sanaselitystyyppisen kommentoivan viitteen taustalta löytyy. Tämän tiedon avulla haen selityksiä tekstilajin nykyisille ominaispiirteille.

Sanna Nyqvist

Äänikirjan äänettömät sitaatit

Äänikirja on monessakin mielessä eri teos kuin painettu kirja (tai pdf-muotoinen painovalmis käsikirjoitus), johon se perustuu. Äänikirjan lukijan tulkinta tuo tekstiin aivan oman merkityskerroksensa. Sen lisäksi äänikirjasta katoaa paljon informaatiota, jonka teoksen tekstimuotoisen käyttöliittymän lukija omaksuu kuin huomaamattaan. Tekstistä katoavat kuvien ja kaavioiden lisäksi myös merkityt sitaatit, viitteet ja lähdetiedot. Näillä muutoksilla voi olla suuria vaikutuksia teoksen tulkintaan ja vastaanottoon.

Keskityn tässä esitelmässä nimenomaan sitaattien häviämiseen. Sitaatteja esiintyy runsaasti kaikissa kirjallisuuden lajeissa. Sitaatteja ilmaistaan tekstimuotoisissa teoksissa pääosin kahdella tavalla: johtolauseilla tai typografisilla keinoilla, joita ovat esimerkiksi lainausmerkit, sisennys tai

kursiivi. Sitaatteihin liittyy usein myös ala- tai lähdeviitteitä. Johtolause toimii jossakin määrin myös ääneen esitettynä, joskin tällöin voi jäädä epäselväksi, missä kohtaa sitaatti alkaa ja/tai päättyy. Muut sitaatin ja sen alkuperän ilmaisemisen keinot eivät ole saaneet ilmaisumuotoja äänikirjaformaattissa.

Koska sitaatit eivät äänikirjassa kuulu, tekijän diskurssin ja lainatun diskurssin rajat käyvät hämäriksi tai katoavat kokonaan. Tilannetta mutkistaa edelleen äänikirjan lukijan auktoriaalinen asema sanojen ruumiillisena lähteenä.

Tarkastelen esitelmässäni sitaatteja äänikirjassa tulkinnallisista, eettisistä ja juridisista näkökulmista. Äänikirjat ovat tässä katsannossa osa laajempaa kulttuurista muutosta kohti lähteetöntä, kiertävää informaatiota – siis ilmiötä, joka parhaillaan todentuu generatiivisessa tekoälyssä. Tekstien ja lausumien radikaali irrottaminen konteksteistaan todentaa 1960-luvun kirjallisuudentutkimuksen utopiat tekijän kuolemasta ja tekstien vapaasta virtaamisesta, mutta dystooppisessa muodossa.

Viola Parente-Čapková & Eva Buchwald

**Käännöksen annotonnista:
tapaustutkimuksena L. Onervan *Mirdjan* englanninnoksen kriittinen editio**

Esitelmässä on tarkoitus esitellä L. Onervan *Mirdja*-romaanin englanninnoksen kriittistä editiota ja sen annotointiprosessia sekä pohtia prosessiin liittyviä kysymyksiä ja haasteita. Kyseessä on MHRA-kustantamolta ilmestynyt *Mirdja: A Decadent New Woman* (ed. by Viola Parente-Čapková, translated by Eva Buchwald; Legenda / Jewelled Tortoise 2025), joka koostuu romaanin annotoidusta englanninnoksesta ja useasta paratekstistä (Introduction, Chronology of L. Onerva's Life and Work, Translator's Note on the Text and Translation, Appendix/Contemporary Reviews, Bibliography). Millä tavalla konteksti, jossa teos ilmestyy (mm. kustantamo ja sen sarja), vaikuttaa käännöksen annotointiin ja sen parateksteihin? Miten rakennetaan kirjan blurb? Mitä kuuluu kontekstoivaa kehystä luoviin kommentaareihin ja mitä johdantoon ja muihin parateksteihin? Mitä *Mirdjan* englanninnoksen lukijalle tarvitsee selittää, mitä hänen tarvitsee tietää, mikä ”helpottaa tekstin ymmärtämistä, antaa lisätietoa” ja mikä on jo liikaa tai menee tulkinnan puolelle? Millaisista intertekstuaalisista kytköksistä pitää lukijalle tiedottaa? Miten suhtautua alkuperäisen tekstin monikielisiin elementteihin? Vaikuttaako annotointi kääntäjän ratkaisuihin ja jos vaikuttaa, niin miten? Entä pitääkö kommentoida nooteissa myös käännöstä? Esitelmän osana on kääntäjä Eva Buchwaldin vastaus näihin viimeisiin kysymyksiin.

Hanna-Mari Pienimäki

**Generatiivinen tekoäly tekstiä ohjailemassa?
Teknologiavälitteisen tekstityön uusia käytänteitä**

Generatiivinen tekoäly (GenAI) on potentiaalisesti muokkaamassa tekstintuotannon käytänteitä mittavissa määrin. Tässä esitelmässä tarkastelen kirjoittamisprosessin vaiheita, joissa GenAI:n voidaan nähdä kontribuoivan tekstintuotantoon erinäisin tavoin. Esitelmässäni kysyn: millaisia jälkiä tekoälyn käytöstä jää tekstiin ja millainen rooli sillä voi olla tekstintuotannon prosesseissa?

Tutkimuksessa tarkastelen GenAI-välitteistä kirjoittamista keräämäni tekstiaineiston avulla. GenAI-välitteistä tekstintuotantoprosessia tutkin tekstihistoriamenetelmän avulla. Tekstihistoriamenetelmä kehitettiin alun perin akateemisen kirjoittamisen monitoimijaisuuden ja -paikkaisuuden tutkimukseen (Lillis ja Curry 2010). Omassa tutkimuksessani olen kehittänyt menetelmää edelleen ja soveltanut sitä tutkiakseni GenAI:n vaikutuksia kirjoitusprosessiin ja sen avulla tuotettuihin teksteihin. Menetelmä taltioi tekstintuotannon kontekstia ja eri vaiheita samalla dokumentoiden eri teknologisten ja ihmistoimijoiden tekstiin ehdottamia muutoksia ja niiden mahdollisia vaikutuksia tekstiin.

Esitelmässäni erittelen, millaisia tekstuaalisia toimijuuksia ja vastuunjakoja GenAI-välitteisessä kirjoittamisessa muotoutuu. Tarkastelen sekä moni- että yksikielisen tekstintuotannon käytänteitä.

Lillis, T., & Curry, M. J. (2010). *Academic writing in a global context: The politics and practices of publishing in English*. Routledge. doi: 10.4324/9780203852583

Kate Sotejeff-Wilson

Kommentointi kääntäjän keinona

Kääntäjän pitäisi olla näkymätön, eikö niin? Lawrence Venuti kirjoitti kirjan kääntäjän näkemättömyydestä jo 30 vuotta sitten.

Kääntäjän pitäisi näkyä, eikö niin? Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto antaa jäsenille heijastimia, että he tulevat kirjailemaisesti näkyväksi. Kääntäjät ympäri maailma ovat liittyneet ”nimetä kääntäjää” -kampanjaan, ja pikkuhiljaa heidän nimet näkyivät myös käännoöskirjojen kansissa.*

Kääntäjät käyttävät kommentit keskenään palautteen antamiseen kollegoille, kun he työskentelevät kaksien silmien periaatteella, ja jotkut kommenteista voidaan jättää kirjoittajan katsottavaksi, kun hänen neuvonsa tarvitaan. Joskus kääntäjä tekee itsensä näkyväksi käännoöksensä kommenteissa. Brice Matthieussentin kirjassa *Kääntäjien kosto* (*Vengeance du traducteur*, 2009, englanninnos *The Revenge of the Translator*, Emma Ramadan 2018), kääntäjän kommentit ja suurenevat, ”varsinainen” teksti pienenee, ja viitteissä käydään sotaa.

Rajat kääntäjän, kielenhuoltajan ja kirjoittajan välillä sumuivat, kun ammattilaiset ymmärtävät kääntäjänsä välittäjäsuomentajana tai kirjoittajasuomentajana (Anu Heino, väitös 2024). Kun esimerkiksi akateeminen kirjoittaja on kääntänyt sitaatteja haastatteluista tai muista aineistosta, monikielinen kielenhuoltaja usein liittyy käännoöprosessiin pyytämässä lisätietoa alkuperäisestä tekstistä. Keskustelu kirjailijan kanssa voi aloittaa kommenteissa, jatkaa monikielisesti tekstissä ja tekstin ulkopuolella, kunnes päätetään lopulliseen yhteiseen versioon.

Tässä esitelmässä pohdin, milloin kommentointi on tehokas ja tehokas keino kääntäjille työprosessin aikana, ja milloin kannattaa jättää kommentit julkaisevaksi ”valmiin” käännoöseen.

* ks. <https://societyofauthors.org/2021/10/20/translatorsonthecover-update-and-sample-letters/>

**Mitä käsikirjoitusten annotaatiot ja paratekstit kertovat
Maisteri Mathias Linköpingiläisen (k. n. 1350) teosten vastaanotosta**

Esitelmässä käydään läpi Ruotsin keskiajan merkittävimmän oppineen maisteri Mathiaksen tuotannon vastaanottoa käsikirjoituksiin tehtyjen marginaalimerkintöjä ja myöhemmin lisättyjen paratekstien kautta. Mathiakselta säilyy kaksi *artes* teosta ja neljä teologista teosta, aakkosellinen hakuteos *Alphabetum distinccionum*, kristinopinselitysteos ja mallisaarnakokoelma *Homo conditus*, moraalisten opetuskertomusten kokoelma *Copia exemplorum* ja ilmestyskirjankommentaari *Expositio super Apocalypsim*. Hän laati ne todennäköisesti 1340-luvulla palattuaan Ruotsiin, ja ne lienevät suunnatun Linköpingin hiippakunnan papiston käyttöön. Teokset levisivät pääasiassa paikallisesti Ruotsissa ja vain muutamina kopioina. Ainut poikkeus on Ilmestyskirjankommentaari, joka levisi lähes kahtenakymmenenä kopiona Italiaan ja Saksaan asti. Teoksia luettiin erityisesti birgittalaisluostareissa 1400-luvulla ja niiden kopiot sisältävät huomattavan määrän erilaisia käyttäjien merkintöjä.

Aineistossa korostuu erityisesti kaksi käyttötarkoitusta. Ensiksikin merkinnät, ennen kaikkea lisätyt paratekstit, edesauttoivat muita lukijoita navigoimaan teosten sisällä. Toisaalta annotaatiot ja erityyppiset korostusmerkinnät, kuten *maniculat*, alleviivasivat tiettyjä tulkintoja tai tekstikohtia. Myöhemmät kirjurit tekivät myös lisäyksiä teksteihin. Myöhempien lukijoiden merkinnät viittaavat siihen, että tekstejä käytettiin varsin käytännölliseen tarkoitukseen kuten saarnojen valmisteluun tai opetukseen. Esitelmässä keskitytään erityisesti Mathiaksen teologiseen tuotantoon, jotka vaikuttavat muodostavan jokseenkin yhtenäisen teoskokonaisuuden.